

Emil Noiński

"Dziedzictwo rewolucji 1905-1907",
red. Anna Żarnowska, Arkadiusz
Kołodziejczyk, Andrzej Stawarz i
Piotr Tusiński, Warszawa-Radom
2007 : [recenzja]

Niepodległość i Pamięć 17/1 (31), 375-377

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

**Dziedzictwo rewolucji 1905-1907, pod redakcją naukową
Anny Żarnowskiej, Arkadiusza Kołodziejczyka, Andrzeja Stawarza
i Piotra Tusińskiego, Muzeum Niepodległości w Warszawie,
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego,
Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztorą w Pułtusk,
Radomskie Towarzystwo Naukowe, Warszawa – Radom 2007, ss. 430**

Wydarzenia rewolucji 1905-1907 roku od lat wzbudzają wśród historyków różnego rodzaju kontrowersje. W historiografii PRL-u przedstawiano je nadzwyczaj jednostronnie, akcentując w szczególności kwestie ruchu robotniczego. Stworzono tym samym fałszywy obraz tamtych lat, wyraźnie gloryfikujący udział tylko jednej orientacji politycznej w rewolucji¹. Tymczasem głównym motorem rewolucji był ogólnospołeczny protest, w którym obok robotników znaczący udział mieli także chłopcy czy uczniowie szkół walczący o język polski. Rewolucja daleko zatem wybiegła poza ramy wystąpień „proletariackich”. Dziś jawi się jako zjawisko głębokiego przełomu społeczno-politycznego, które wprowadziło poważne przemiany modernizacyjne na ziemiach Królestwa Polskiego². Zaprezentowaniu dziedzictwa rewolucji, przemian społecznych, gospodarczych, kulturalnych i innych, jakie wprowadziła służy niniejszy zbiór studiów i rozpraw.

Prezentowane studia i rozprawy stanowią pokłosie konferencji naukowej pt. *Początek drogi. Rok 1905 w Królestwie Polskim jako zaranie niepodległości i rewolucji społecznej*, zorganizowanej w dniach 3-4 listopada w Muzeum Niepodległości w Warszawie oraz w dniu 7 listopada 2005 roku w „Resursie Obywatelskiej” w Radomiu. Głównym organizatorem konferencji było Muzeum Niepodległości w Warszawie przy współudziale Radomskiego Towarzystwa Naukowego, Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Akademii Humanistycznej

---

1 Zob. m.in.: S. Kalabiński, F. Tych, *Czwarte powstanie czy pierwsza rewolucja. Lata 1905-1907 na ziemiach polskich*, Warszawa 1976.

2 Rewolucja 1905-1907 r. przez ostatnie dwa dziesięciolecia nie stała się przedmiotem poważniejszych studiów czy analiz naukowych. Problematykę tę podejmowano zazwyczaj przy okazji debat poświęconych procesowi modernizacji społeczeństwa polskiego na przełomie XIX i XX wieku. Zob. np.: *Przemoc zbiorowa. Ruch masowy. Rewolucja*, pod red. E. Kaczyńskiej i Z.W. Rykowskiego, Warszawa 1990. Setna rocznica rewolucji również nie przyniosła zbyt wielu opracowań, w których zaprezentowano by nowe interpretacje tamtych wydarzeń. Odnotować można jedynie: *Rewolucja 1905-1907 w Królestwie Polskim i w Rosji*, pod red. M. Przeniosły i S. Wiecha, Kielce 2005 (prace dedykowane prof. Barbarze Szabat w siedemdziesięciolecie) oraz: *Rewolucja lat 1905-1907. Literatura – Publicystyka – Ikonografia*, red. K. Sępnik, M. Gabryś, Lublin 2005.

im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusk, Ośrodka Kultury i Sztuki „Reursa Obywatelska” w Radomiu, Archiwum Państwowego w Radomiu oraz Fundacji „Polonia Restituta”.

Celem przyświecającym organizatorom konferencji, jak podkreślono we wstępie, było dążenie do „całkowitego przewartościowania wypaczanego przez partyjnych historyków PRL obrazu wydarzeń lat 1905-1907 na ziemiach Królestwa Polskiego”³. Praca w pełni udowadnia, że rewolucja była splotem wielopłaszczyznowych, głębokich procesów o charakterze międzynarodowym, emancypacyjno-narodowym, społeczno-ekonomicznym i podmiotowo-obywatelskim. W świadomości dzisiejszych pokoleń rewolucja funkcjonuje o wiele słabiej niż dziedzictwo powstań narodowych XVIII-XIX wieku, dwóch wojen światowych, czy też innych wielkich wydarzeń XX wieku. Dlatego tym większe słowa uznania należą się organizatorom konferencji, którzy dostrzegli potrzebę wznowienia rzetelnych badań naukowych nad tym tematem. Opracowanie zawiera 23 rozprawy naukowe, poświęcone szeroko pojętemu dziedzictwu, jaki wniosła ze sobą rewolucja. Zamieszczono je w trzech działach tematycznych.

Pierwszy dział, zatytułowany *Królestwo Polskie w latach 1905-1907 – wydarzenia rewolucji i dyskurs publiczny* zawiera dziewięć rozpraw i studiów. Dział otwiera artykuł Andrzeja Szwarca (*Rewolucja 1905 roku w dziejach Polski XX wieku – o potrzebie nowego spojrzenia*), wskazujący na nowe obszary badawcze w problematyce rewolucyjnej. Szeroką próbą podsumowania opinii historyków polskich o rewolucji jest obszerny artykuł niezującej już Anny Żarnowskiej (*Rewolucja 1905 roku w opinii polskich historyków: wczoraj i dziś – próba podsumowania*). Autorka ukazała w nim opinie historyków PRL-u oraz z ostatniego dwudziestolecia, wskazując, że od kilku lat pojawiły się sygnały zapowiadające powolny powrót do bardziej intensywnych badań źródłowych skupionych na latach 1905-1907. Szeroko zaprezentowano kwestie militarne rewolucji. Poświęcony im został obszerny artykuł Janusza Wojtasika (*Aspekty militarne rewolucji 1905-1907 – między mitem a rzeczywistością*), wybitnego znawcy dziejów wojskowo-politycznych, który przedstawił ideę powstania i walki zbrojnej w okresie wojny rosyjsko-japońskiej (1904-1905) oraz w czasie rewolucji.

Ponadto wiele miejsca poświęcono m.in. na zaprezentowanie stosunku poszczególnych stronnictw politycznych do rewolucji, która okazała się ważną cezurą dla ruchu narodowego, ludowego i socjalistycznego. W opracowaniu szeroko ukazano koncepcje i plany Narodowej Demokracji w czasie kryzysu państwowości rosyjskiej (Krzysztof Kawalec), stronnictwo realistów (Zbigniew Markwart) oraz stosunek ruchu ludowego do wydarzeń lat 1905-1907 (Janusz Gmitruk). Obszernie zaprezentowano odgłosy rewolucji w literaturze polskiej. Bohdan Urbankowski (*Rok 1905 przed sądem najwyższych autorytetów literackich*) przybliżył echa lat 1905-1907 w twórczości Henryka Sienkiewicza, Bolesława Prusa i Stefana Żeromskiego.

W dziale drugim *Lata 1905-1907 w Królestwie Polskim. U podstaw społeczeństwa obywatelskiego* zamieszczono sześć tekstów, ukazujących inicjatywy obywatelskie na początku XX wieku. Wśród nich znalazł się m.in. artykuł Pawła Samusia omawiający stosunek socjalistów wobec przemian modernizacyjnych w społeczeństwie Królestwa Polskiego. Wpływ rewolucji na rozwój spółdzielczości w Królestwie Polskim zaprezentowała Zofia Chyra-Rolicz. Natomiast Jolanta Niklewska omówiła polskie szkolnictwo prywatne w Królestwie Polskim w latach 1905-1915 jako teren nauczania i wychowania. Przemianom w oświacie i kulturze wsi Królestwa Polskiego w czasie rewo-

3 Cyt. za: *Wstęp*, [w:] *Dziedzictwo rewolucji 1905-1907*, pod redakcją naukową A. Żarnowskiej, A. Kołodziejczyka, A. Stawarza i P. Tusińskiego, Warszawa – Radom 2007, s. 9.

lucji interesujący artykuł poświęcił Arkadiusz Kołodziejczyk. Wydarzenia rewolucyjne pobudziły również do zakładania stowarzyszeń społecznych, zawodowych i innych. Szeroko omówiła je Agnieszka Janiak-Jasińska, natomiast Katarzyna Sierakowska zaprezentowała ruch kobiecy w czasach rewolucji.

Dział trzeci *Rewolucja w regionach. Królestwo Polskie i Ziemie Zabrane* przedstawia wydarzenia rewolucyjne w poszczególnych guberniach Królestwa Polskiego oraz na Kresach Wschodnich. Zaprezentowano m.in. udział kieleckiego ziemiaństwa w kampaniach wyborczych Stronnictwa Polityki Realnej do rosyjskiej Dumy Państwowej w czasie rewolucji (Mariusz Nowak), wydarzenia rewolucyjne w guberni siedleckiej (Urszula Głowacka-Maksymiuk oraz Grzegorz Welik). Szeroko ukazano także Narodową Demokrację w guberni radomskiej na przełomie XIX i XX wieku (Piotr A. Tusiński). Kresom Wschodnim poświęcono dwa artykuły. Stosunek ziemian na terenie guberni wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej, w których mniejszość polska zajmowała ważną pozycję społeczną i ekonomiczną omówił Tadeusz Epsztajn, natomiast Dariusz Tarasiuk przybliżył wydarzenia rewolucji w życiu Polaków białoruskich. Dział zamyka artykuł Tadeusza Swata omawiający miejsca pamięci związane z rewolucją 1905 roku.

Opracowanie wzbogacone zostało licznymi reprodukcjami obrazów, grafik, fotografii oraz odezw i druków ulotnych, pochodzących ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, Muzeum Historycznego m.st. Warszawy, Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie oraz Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i Biblioteki Narodowej w Warszawie. Na końcu opracowania zamieszczono indeks osobowy i nazw geograficznych. *Dziedzictwo rewolucji 1905-1907* jest sygnałem zapowiadającym powolny powrót do rzetelnych, obiektywnych badań źródłowych skupionych na początku XX wieku. Dodać należy, że w sposób niezwykle profesjonalny ukazano najważniejsze przemiany, jakie dokonały się w latach 1905-1907. Praca przedstawia dużą wartość naukową, jest bardzo ważna z merytorycznego punktu widzenia, interesująca, a przede wszystkim odpowiadająca na zapotrzebowanie czasu. Stanowi bardzo cenny wkład w niezbyt dynamiczny dyskurs naukowy dotyczący tamtych wydarzeń oraz w rozwój badań i wiedzy o rewolucji 1905-1907 roku. Jest jednocześnie jednym z pierwszych, bardzo gruntownych opracowań naukowych na temat rewolucji po blisko dwudziestoletniej przerwie.

Emil Noiński